

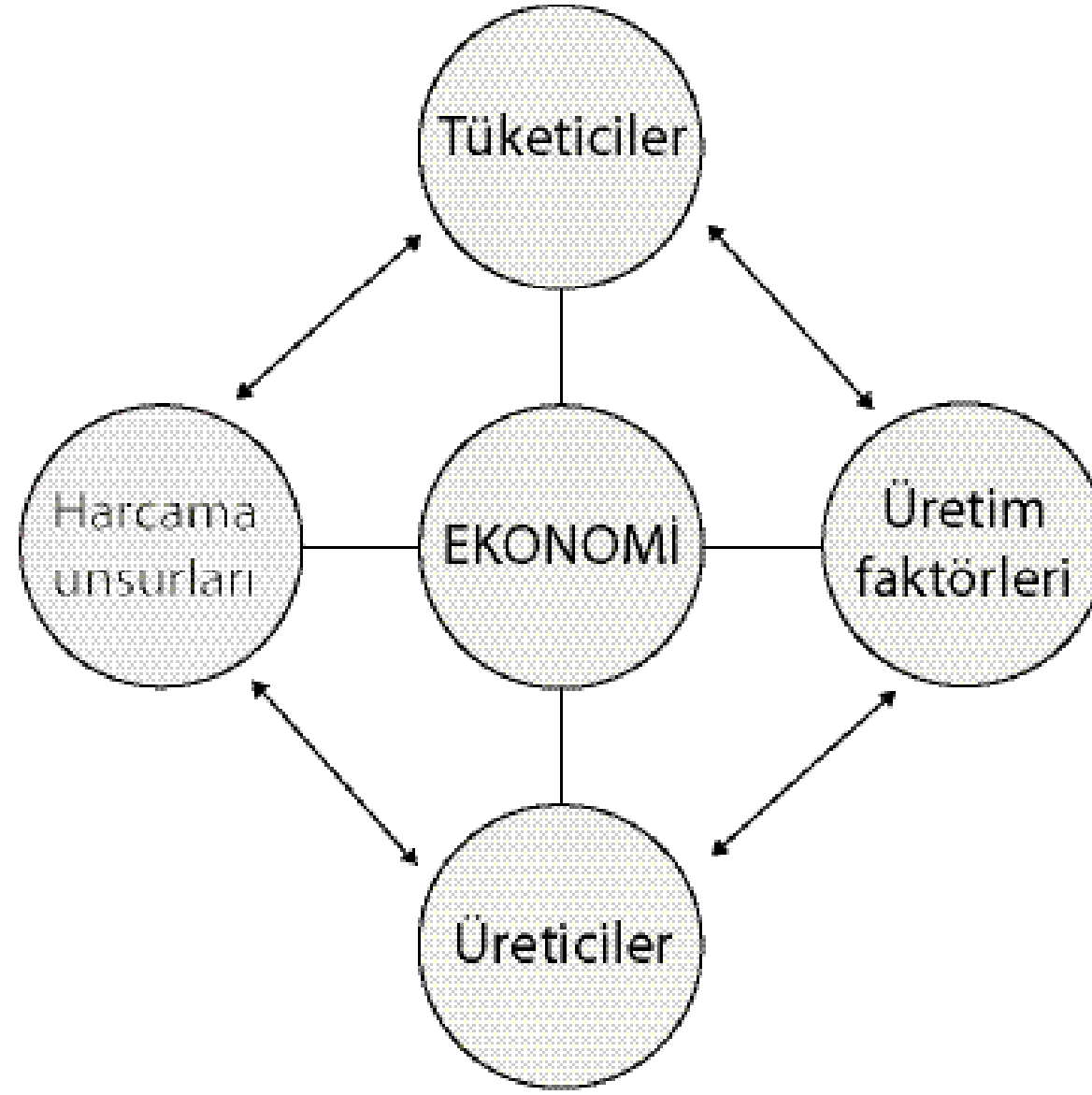
İKTİSAT TEMEL KAVRAMLAR

GİRİŞ İKTİSAT İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

Bu bölümde iktisat bilimi ve bu bilim ile ilgili bazı temel kavramlar hakkında kısa tanımlamalar yapılacaktır. Ayrıca iktisat biliminin içinde bulunduğu temel sorunların neler olduğu ve ekonomik sistemler hakkında özet bilgiler verilecektir. Şu bilinmeli ki, sınavda, bu bölümdeki konularla ilgili direkt soru gelme ihtimali çok düşüktür. Fakat gerek iktisadın diğer konularını daha iyi anlayabilmek gerekse sınavdaki sorulara daha kolay cevap verebilmek için, bu bölümdeki temel konuların çok iyi bilinmesi ve kavranması çok önemli olacaktır.

1. KİTLİK KANUNU VE İKTİSADIN TANIMI

İnsanoğlunun ihtiyaçları (istekleri) sonsuzdur. Fakat bu ihtiyaçları gidermeye yönelik mal ve hizmet miktarı ise daima kıttır. Kısacası, kaynaklar-üretim faktörleri sınırlıdır. Buna “kıtlık kanunu” denir. Toplumu oluşturan bireylerin tüm ihtiyaçlarını karşılayacak kadar ekonomide bulunmayan kaynaklara, “kıt kaynaklar” denir. “İktisat”, sınırlı kaynaklarla sınırsız ihtiyaçları karşılamak üzere tatmin seviyesini en yükseğe çıkarmanın yollarını araştıran bir bilim dalıdır. Bu anlamda iktisat bilimi, İnsanların ekonomik davranışları ile malların üretim, tüketim ve dağıtım faaliyetlerini incelemektedir. Kısacası ekonominin döngüsel akımı olarak tanımlanan bu durum aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Şekil: Ekonominin Döngüsel Akımı

2. TEMEL KAVRAMLAR

1- İhtiyaç: Karşılandığı zaman haz ve zevk veren, karşılanmadığı zaman acı ve üzüntü duyulan hatta yaşamı tehlikeye sokan duygulara "ihtiyaç" denir.

» Zorunlu ihtiyaç: İnsanın yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan ihtiyaçlardır. Örneğin; su içmek zorunlu bir ihtiyaçtır.

» Zorunlu olmayan ihtiyaçlar: Yaşamı tehlikeye sokmayan giderildike haz giderilmedikçe üzüntü veren ihtiyaçlardır. Örneğin meyve suyu içmek zorunlu olmayan bir ihtiyaçtır.

İhtiyaçların zellikleri:

- ihtiyaçlar sonsuzdur.
- giderildike řiddeti azalır.
- ihtiyaçlar birbirlerine ikame edilebilir.

2- Kaynaklar (Üretim Faktörleri): Emek, toprak, sermaye ve girişim bunların gerek miktarı gerekse özellikleri, ekonominin gelişmişlik derecesini gösterir.

- » Emek (İşgücü): Bir ülkedeki mevcut emek miktarı o ülkedeki tüm nüfustan, çalışamayacak durumda olan yaşlı ve çocukların sayısının çıkarılmasıyla elde edilir. Toplam emek miktarı kısa dönemde sabittir.
- » Doğa (Toprak): İnsanın üretim esnasında doğada hazır bulduğu ya da doğanın üretim için kendisine kazandırdığı tüm yararlı unsurlardır. Miktarı sabittir.
- » Sermaye (Kapital): Üretimde emeğin verimini artıran, fabrika, yol, baraj, tesis, gereç, donanım gibi daha önce üretilmiş olan üretim araçlarıdır.
- » Girişim (Müteşebbis): Emek, toprak ve sermaye faktörlerinin bir araya getirilerek üretime koşulmasına denir.

Emek → Emeğin Geliri → Ücret

Sermaye → Sermeyenin Geliri → Faiz

Toprak → Toprağın Geliri → Rant

Müteşebbis → Müteşebbisin geliri → Kâr

- » Tablo: Üretim Faktörleri ve Üretim Süreci Neticesinde Elde Ettikleri Gelirler

3- Üretim: Bireylerin sınırsız ihtiyaçlarını gidermeye yönelik kıt mal ve hizmetlerin miktar ya da faydalarını artırmayı amaçlayan çabalardır.

4- Mal, Hizmet ve Fayda

» Mal: İnsan ihtiyaçlarını gidermeye yönelik herşeye denir. Başka bir ifade ile insanların arzu ettiği her şeye mal adı verilmektedir. Bir şeyin mal olabilmesi için ona ihtiyaç duyulması ve kullanılabilir olması gerekir. İktisat biliminde iki tür maldan bahsedilir. Bedeli ödenerek sahip olunan mal kıttır ve bu mallara "ekonomik mallar" denir. Bunların değeri fiyatı ile ölçülür. Mübadeleye konu olmayan, fiyatı bulunmayan mallara "serbest mal" denir. Örneğin ekmek ekonomik maldır, hava ise serbest bir maldır.

» Özel Mal: **Bir kişi** tarafından alındığında onun izni olmaksızın kullanılamayan mallardır. Örneğin sizin sahip olduğunuz cep telefonunuz gibi.

» Kamusal Mal: Ortak tüketime tabi fiyatı olmayan mallardır. Örneğin; evinizin önündeki park alanı gibi.

» Tüketim Malları (dolaysız, nihai): Tüketici ihtiyaçlarını doğrudan karşılayan mallardır. Örneğin; ekmek, et gibi.

» Üretim Malları (teknik kapital, aramal): Başka malların üretimine olanak sağlayan mallardır. Örneğin; üretimde kullanılan makine, alet ve gereçler gibi.

» Dayanıksız Mallar: Sadece **bir kez** kullanılabilen mallardır. Örneğin; ekmek, et, sebze, meyve gibi.

» Dayanıklı Mallar: **Bir defadan** fazla kullanılabilen mallardır. Buzdolabı, televizyon gibi.

» İkame mallar: İhtiyacın karşılanmasında birbirinin yerine geçebilen mallardır. Örneğin; çay-kahve, beyaz et-kırmızı et gibi.

- » Tamamlayıcı Mallar: Bir ihtiyacın karşılanmasında birlikte kullanılan mallardır. Örneğin çay-şeker, kahve-süt tozu gibi.
- » Fayda: Malların ihtiyaçları karşılama özelliğine denir.
 - Kardinal fayda; Faydanın ölçülebilir olduğunu ifade eder.
 - Ordinal Fayda; Faydanın ölçülemeyen bir olgu olduğunun bireylerin mal tüketiminden elde ettikleri faydaları sıralamasının yeterli olacağını önermişlerdir

5- İşbölümü, Uzmanlaşma ve Mübadele

- Mesleki İşbölümü: Her fert farklı bir meslekte uzmanlaşır.
- Teknik İşbölümü: Her işletme bir mal üretiminin çeşitli teknik evrelerinde uzmanlaşır.
- İşbölümü, uzmanlaşma ve mübadele ekonominin özüdür.

6- Bölüşüm

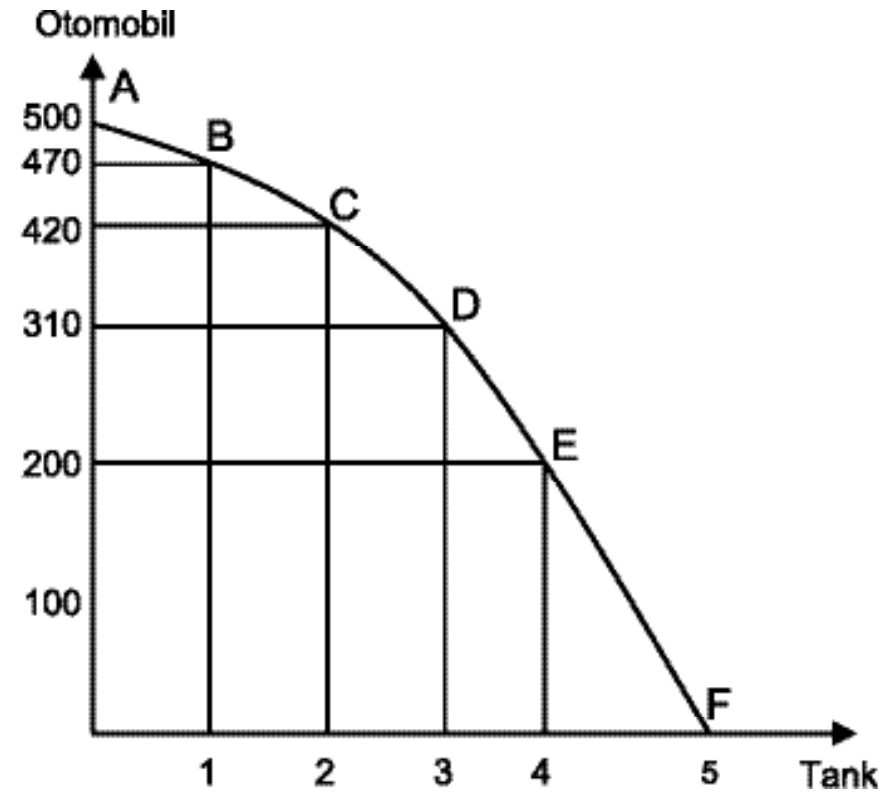
- » Fonksiyonel bölüşüm: Üretim faktörlerinin üretimden aldığı payı gösterir. Emek (ücret), sermaye (faiz), toprak(rant), girişimci (kâr) alır.
- » Kişisel bölüşüm: Ülkede toplam hasılanın kişiler arasında nasıl dağıtıldığını gösterir.

7- Tüketim: Ekonomik mal ve hizmetlerin faydalarından ihtiyaçların doğrudan tatmini için yararlanmaya tüketim denir. Yeni bir mal üretmek için yapılan kullanımlar tüketim değil ara kullanımdır.

3. ALTERNATİF (FIRSAT MALİYETİ) MALİYET VE ÜRETİM OLANAKLARI EĞRİSİ:

Alternatif Maliyet; Mevcut ekonomik faaliyetler arasından bir tanesi seçilmekle vazgeçilen diğer alternatifler dolayısıyla uğranılan kayıpları ifade eder. Örneğin bir öğrencinin üniversite okuma neticesinde katlanacağı masraf (maliyet) **500 TL** olsun. Bu öğrenciye okumanın toplam maliyeti acaba bu mudur? Eğer bu öğrenci üniversite okuması ile çalıştığı iş konundan ayrılıyor ve aylık ücretinden mahrum kalıyorsa bu kişinin toplam maliyeti de farklı olmaktadır. Öğrenci çalıştığı işte aylık 500TL kazanıyor ise üniversite okumanın toplam maliyeti; **500 TL** barınma, gıda vb. gibi eğitim masrafına ilaveten çalıştığı işten aldığı ücretten de vazgeçmesi (fırsat maliyeti) yani **500 TL** neticesinde toplam maliyeti **1000 TL** olacaktır. Kısacası burada ücret geliri, okumanın fırsat maliyeti olmaktadır. Burada unutulmaması gereken en önemli nokta, fırsat maliyeti, vazgeçilen en iyi alternatif olarak tanımlanır.

Üretim Olanakları Eğrisi; ekonomideki tüm üretim faktörlerinin veri teknoloji ile üretime katılması, hiçbirinin atıl kalmaması varsayımı altında belirli bir dönemde üretilebilecek maksimum mal miktarı bileşimlerini gösteren eğridir.

Örneğin yukarıdaki şekilde; ekonomi iki tür mal üretebilmektedir. Tank ve otomobil. Burada A, B, C, D, E ve F noktaları, ekonominin maksimum üretebileceği farklı tank ve otomobil miktarlarını göstermektedir. Bu eğrinin altında kalan noktalarda ekonomi eksik istihdam ya da atıl kapasite kullanım halindedir. Eğrinin üstündeki noktalar ise üretim imkanının olmadığı noktalardır. Ekonomi, eğrinin üstündeki noktalara sadece iki şekilde ulaşabilir: ya teknolojik ilerleme gerçekleşecek ya da dış ticaret yapacak ki bu ilerlemenin adı "Ekonomik Büyüme" olmaktadır.

Üretim olanakları eğrisinin içbükey şeklini almasının altında artan maliyetler varsayımı yatmaktadır.

4. EKONOMİNİN İLGİLENDİĞİ TEMEL SORUNLAR

İktisat bilimi, bireylerin ekonomik faaliyetlerini inceleyerek buna uygun çıkarsamalarda bulunan bir bilim dalıdır. Ekonomik faaliyet, dünyada insanın maddi refah sağlamaya yönelik tüm çabalarını içermektedir. Bu süreç içerisinde iktisat biliminin ilgilendiği en temel sorun “kıtlıkla mücadele” sorunu olmaktadır.

Kıtlıkla Mücadele: ihtiyaçlarla kaynaklar arasındaki dengesizliği azaltarak refahı artırmaktır. Kıtlıkla mücadelede üç nokta çok önemlidir:

a- Tam Kullanım Sorunu:

Tam İstihdam: Mevcut tüm üretim faktörlerinin üretime koşulmasıdır. (Dar anlamda tam istihdam kavramı ile sadece, işsizliğin olmadığı bir durum kastedilmektedir).

b- Etkin kullanım Sorunu: Mevcut kaynakların toplum ihtiyaçlarını en iyi karşılayacak şekilde üretime koşulmasıdır. Bunun için 3 soruya yanıt aranmalıdır.

-Hangi mal, ne kadar üretilecek?(Ne sorusu)

-Üretim hangi yöntemle gerçekleşecek?(Nasıl sorusu)

-Üretim kimler için yapılacaktır?(Kimler sorusu)

- Üretimde etkinlik, kıt kaynakların kullanım alanlarını değiştirerek üretimin artırılmasının mümkün olmadığı durumda gerçekleşir.
- Bölüşümde etkinlik, yeni bir düzenleme ile hiç kimsenin daha zengin olmadığı durumdur.
- Üretimde ve bölüşümde etkinlik sağlanırsa ekonomik etkinlik sağlanmış olur.

c- Üretimi Artırmak: Üretim olanakları eğrisi, teknoloji artarsa ve üretim faktörleri artırılırsa sağa kayar ve üretim artar.

5. EKONOMİK SİSTEMLER

Bir toplumda kaynakların sahipliğini ve kullanımı belirleyen kurallar bütününe “iktisadi sistem” denir. Bir toplumda ne, nasıl, kimler için üretilecek sorusuna, ekonomik sistemin özelliklerine bakarak cevap bulabiliriz. Bu konuda üç yaklaşım vardır.

a- Kapitalist Düzen ve Piyasa Mekanizması: Sınırsız mülkiyet hakkı ve serbest sözleşme hakkı vardır. Kendi yararını maksimize etmeye çalışan birey ve firma toplum refahını da maksimize eder. Üretici ve tüketici piyasada buluşur, fiyat aracılığı ile anlaşır. Piyasa fiyatı, arz ve talep kuvvetleri tarafından belirlenir (Fiyat Mekanizması). Piyasa mekanizması düzgün işlediği sürece ekonomide sorun olmaz. Devlet müdahalesine gerek yoktur. Piyasa ekonomisinin üç temel özelliği;

-Görünmez El

-Homo Economicus (Ekonomik İnsan-İnsanlar daima bireysel çıkarları peşinde koşarlar)

-Laissez- Faire (Bırakınız yapsınlar)

-Piyasa Başarısızlığı: Görünmez el sayesinde her birey faydasını maksimize ederken toplumun sosyal refahını da maksimum yapacaktır. Ekonomi etkin çalışacaktır. Ancak piyasa ekonomisi belirli durumlarda sosyal yararın maksimize edilmesini sağlayamaz. Piyasa ekonomisinin kendi başına etkinliği sağlayamamasına, “piyasa başarısızlığı” denir. Piyasa başarısızlığına yol açan durumlar şunlardır; Dışsalıklar, aksak rekabet, eksik bilgilenme, gelir dağılımındaki adaletsizlik.

b- Sosyalist Düzen ve Merkezi Planlama: Liberal kapitalist düzen ve uygulamalarına bir tepki olarak Marx tarafından bu teori oluşturulmuştur. Özel mülkiyet yoktur. Üretim kararları merkezi otorite tarafından alınır. Planlı bir ekonomide neyin üretileceği ve kaynakların nasıl tahsis edileceği hakkındaki tüm kararları hükümet alır. Hatta zaman zaman tayinlama yoluyla malların nasıl bölüşüleceği konusunda da karar verir.

c- Karma Ekonomik Düzen: karma ekonomik sistemde kapitalist ve sosyalist sistemlerdeki özellikler bir arada bulunur. Mülkiyetin bir bölümü özel sektörde bir bölümü devlettedir. Piyasa ekonomisi yanı sıra özel sektör için özendirici, kamu kesimi için emredici olan bir ekonomik planlama söz konusudur. Buna bağlı olarak kararlar kısmen piyasalar tarafından kısmen de planlar çerçevesinde doğrudan devlet tarafından belirlenir. Bu düzende kalkınmayı hızlandırmak için özel sektör de göz önüne alınarak kamu sektörü ekonomiye yön verir. Fiyat mekanizması yine işler fakat gerektiğinde devlet müdahale eder.

6. EKONOMİ BİLİMİN TEORİK ÇERÇEVESİ

Ekonomi Bilimi çeşitli sorulara yönelik cevapları Mikro ve Makro İktisat (Ekonomi) başlıkları altında aramaktadır. Ekonominin mikro birimleri olarak tüketicilerin ve firmaların ekonomik davranışlarını, ihtiyaç, fayda, değer ve fiyat kavramlarının tanımlarını gerçekleştiren Mikro Ekonomi, piyasa türlerini, piyasaların işleyiş mekanizmasını ve farklı piyasa koşullarında firma dengesinin nasıl oluştuğunu da araştırmaktadır. Makro Ekonomi alanı ise, ülke ekonomisi ve dünya ekonomisini ilgilendiren konu başlıklarını inceleyen bir ana alt daldır. İstihdam, büyüme, enflasyon, kamu dengesi, dış ticaret, ödemeler dengesi gibi konu başlıkları makro ekonominin ilgi alanına girer.

Ekonomi			
Makro		Mikro	
Ulusal gelir ve istihdam teorisi	Ekonomik büyüme ve kalkınma teorisi	Değer teorisi	Refah teorisi
		Fiyat teorisi Üretici teorisi Tüketici teorisi	